

Дупак Н.В. Особливості реалізації системного підходу до стандартизації професійної освіти // Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 109-124.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО СТАНДАРТИЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У проектуванні будь-яких складних систем і структур, розповсюдження набув, починаючи із другої половини ХХ століття, системний метод аналізу, прогнозування й обґрунтування проектів. У загальнофілософському розумінні, систему можна визначити як об'єктивну єдність закономірно пов'язаних між собою елементів, предметів, явищ, а також знань про природу й суспільство¹.

Сучасні освітні системи відносяться до класу складних динамічних систем, які не можуть розглядатися як сума складових її частин. Для системного підходу важливими є три системних поняття: відносини, зв'язки, взаємодії. Складні системи характеризуються наступними ознаками: наявністю єдиної мети функціонування; наявністю декількох ієрархічно пов'язаних рівнів системи і їхніх структур управління; наявністю великої кількості зв'язків між підсистемами; комплексним складом системи – наявністю людей, інфраструктури, устаткування, навчального й методичного забезпечення; стабільністю щодо впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, і наявністю елементів самоорганізації.

Системність є загальною властивістю матерії, формою її існування; це – показник якості результатів будь-якої людської діяльності й поява проблеми в діяльності є ознакою недостатньої системності, а розв'язання проблеми – результатом підвищення рівня системності. Основними ознаками системності є: структурованість системи, взаємозв'язок складових її частин, підпорядкованість організації системи певній меті².

¹ Коваленко І.І. Вступ до системного аналізу: навч. посіб. / І.І.Коваленко, П.І. Бідюк, О.П. Гожий. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. – 148 с.

² Коваленко І.І. Вступ до системного аналізу. – С. 21.

Способом існування системного знання є його модель (матеріальна, матеріалізована, ідеальна) – системне відображення оригіналу. Моделі мають цільовий характер; модель, за допомогою якої успішно досягається поставлена мета, називають адекватною відповідно до мети. Інформація, що несе така модель, називається нормативною.

Моделювання як метод наукового пізнання, застосовується в педагогічних дослідженнях при проектуванні моделей досліджуваних об'єктів, що надають можливість вирішувати проблеми побудови ефективного процесу навчання й управління ним, з позицій не тільки якісних, але й кількісних характеристик.

Щодо питання стандартизації системи освіти, модель виступає як засіб поєднання нових знань з діяльністю, яка ще має бути реалізована. Такі моделі в теорії моделювання називаються пізнавальними; вони є засобами управління й організації практичних дій, способом подання зразків дій або їхнього результату.

Метою нашого дослідження є аналіз проблеми стандартизації професійної освіти з позицій системного підходу, а саме розгляд системи професійної освіти як цілеспрямованої сукупності вибіркового елементів, взаємодія яких сприяє досягненню корисного результату (мети) та є основним системоутворювальним фактором.

У педагогіці системний підхід визначає систему організації освіти, систему педагогічного мислення. Для управління будь-яким педагогічним процесом, повинна існувати відповідна педагогічна система, що представляє собою системну модель освітнього процесу. Одним з напрямів модернізації освіти є розвиток системного педагогічного мислення. Принцип системності є регулятивною вимогою й до розробки концепції освіти, і до побудови системи освіти та її підсистем – системи загальної освіти, системи професійної освіти (і її підсистем), системи стандартів освіти, системи змісту освіти, системи її цілей, системи принципів навчання, дидактичної системи й системи виховання; методичної системи, системи матеріалу в підручнику, системи методів навчання, системи педагогічної діагностики, системи (структури) педагогічного процесу, інноваційної системи управління якістю освіти тощо.

Основними й взаємозалежними між собою педагогічними системами є система змісту освіти, система цілей освіти, система

принципів навчання, система (структура) навчального процесу, система діагностики досягнення цілей освіти, система досліджуваного матеріалу в підручнику, система завдань і вправ, система виховання, система шкільної освіти, система професійної освіти, система багаторівневої безперервної освіти, система управління якістю освіти.

Деякі педагогічні системи сформувалися, починаючи з XVII століття на принципах Я.А. Коменського й стали традиційними; педагогічні системи, як правило є відкритими системами. Інші педагогічні системи були створені у XX столітті, у тому числі інноваційні, пов'язані із сучасними концепціями освіти. Інноваційна педагогічна система – це система, що працює в інноваційному режимі (у режимі освоєння інновацій), у якому активно проводиться експериментально-дослідницька робота або створюються, впроваджуються, використовуються нововведення в тих або інших її компонентах³.

Найбільш значущою педагогічною системою є система змісту освіти. При визначенні змісту освіти враховуються не тільки принципи дидактики (науковості, систематичності, послідовності), але й актуальні завдання й перспективи розвитку суспільства.

Для досягнення мети розвитку учнів у зміст навчального матеріалу повинні входити: факти, поняття, закони, теорії як елементи планованої системи знань учнів; методи, способи й прийоми розумової діяльності; політичні й морально-світоглядні знання, ідеї й норми, які в тісному зв'язку із системою наукових знань й умінь створюють змістову основу формування світогляду й моралі окремого учня, а також втілюються в його основних переконаннях.

Система змісту освіти реформувалася на кожному етапі її модернізації. Так, основними напрямками її вдосконалювання в нашій країні традиційно були: розвантаження навчального матеріалу, підвищення рівня політехнізації школи й виховної ефективності навчання, регулярно обговорювалося питання про

³ Гончаренко С. У. Державний стандарт змісту шкільної освіти (дидактична концепція) / С. У. Гончаренко // Професійна освіта: педагогіка і психологія / за ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, І. Більш, Н. Ничкало. – Ченстохова : Wydawnictwo Czenstochowa, 1999. – С. 29-37.

вплив змісту на методи навчання й встановлення між цими системами зворотного зв'язку⁴.

Згодом змінюється трактування поняття "змісту освіти" і його структури. Під загальною освітою розуміється освіта, що забезпечує гармонійний розвиток особистості в тому обсязі, який необхідний людині для активної участі в суспільному житті, для виконання видів діяльності, що є загальними для всіх людей або переважної більшості⁵.

Від основних положень теорії змісту системи освіти залежить зміст системи досліджуваного матеріалу в підручниках. Визначаючи функції підручника в навчанні, багато вчених відзначають, що, з одного боку, деякі підручники лише фіксують предметний зміст і не забезпечують умов для формування необхідних для засвоєння цього змісту навчальних умінь, не ставлять завдання адаптації змісту для наступного проектування реального навчально-виховного процесу, не враховують фізіолого-гігієнічних і психолого-педагогічних особливостей розвитку й інтелектуальних можливостей дитини певного віку. З іншого боку, дидактичні дослідження показують, що саме підручник повинен формувати у учнів потреби і вміння вчитися, озброювати їх не тільки знаннями, але й способами їхнього засвоєння й застосування й, таким чином, відображати процес навчання в єдності його змістовної й процесуальної сторін. Це робить проблему створення підручника досить складною⁶.

Системний підхід до проблеми стандартизації безперервної професійної освіти дозволяє розкрити організацію цієї системи й способи її функціонування, показати послідовність стадій системи й внутрішню закономірність їхнього переходу однієї в іншу, побачити яким шляхом формується кінцевий результат - якість підготовки сучасного фахівця і як цей процес впливає на формування творчих якостей особистості. Сьогодні прийшов час створення горизонтально інтегрованих комплексів, що поєднують навчальні заклади одного або близького профілю підготовки фахівців як

⁴ Профессиональное образование и обучение в Украине. / 2002. Национальный наблюдательный Центр Украины. Европ. фонд образ. – Киев., 2001. – 40 с

⁵ Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні. Проект. – Академія педагогічних наук України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство праці і соціальної політики України. – 2003. – С. 13.

⁶ Гончаренко С. У. Державний стандарт змісту шкільної освіти (дидактична концепція) / С. У. Гончаренко // Професійна освіта: педагогіка і психологія / за ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, І. Більш, Н. Ничкало. – Ченстохова : Wydawnictwo Czenstochowa, 1999. - С. 29-37.

середньої так і вищої ланки, час реалізації програми безперервної професійної підготовки «через усе життя» у системі «школа-коледж-ВНЗ-постсекундарна освіта»⁷.

У сучасних умовах розвитку вітчизняної економіки, нагальним завданням для системи освіти має стати – вдосконалювання мережі навчальних закладів професійної освіти, створення навчальних закладів нового типу, інтеграція номенклатури професій, створення нових стандартів професійної освіти, розробка нових навчальних планів і програм, що неможливо без інтеграції з міжнародними освітніми системами статистики і стандартами. Необхідно розширювати і поглиблювати міжнародне співробітництво в галузі професійної освіти, створювати і творчо впроваджувати прогресивні ідеї зарубіжного і вітчизняного досвіду, інтеграції національної системи професійної освіти в міжнародний освітній простір⁸.

Модернізація професійної освіти є світовою тенденцією сучасного розвитку.

До практики освітньої стандартизації різні країни звертаються, з огляду на величезні розходження соціокультурних умов, традицій систем освіти. Ще на початку 80-х рр., ідея освітнього стандарту зароджується в зарубіжній освітній практиці, педагогіці і філософії освіти. Зазначимо праці, присвячені підходам до стандартизації в освіті, таких відомих зарубіжних дослідників, як В.И.Батюшко, Т.Е.Галко, П.Грутингс, И. Крайтон, Н.І.Лис, Д.Равич, О.М.Роцинська, У.Станс, В.Ткалеч, Г.Хілз, Г.В.Шмідт, Б.Яниш, В.І.Байденко та ін.

Праці, присвячені описові західного досвіду стандартизації в освіті, належать таким вченим, як Н.М.Воскресенська, А.І.Галаган, А.Т.Глазунов, Н.М.Казакевич, Г.В.Перфілова, В.Г.Разумовський, К.Н.Цейкович та ін.

Підвищена уважність до проблеми освітнього стандарту обумовлена протиріччями в сучасному українському суспільстві й освітній системі. Виникнення позитивних тенденцій демократизації, зростання ступенів академічної волі, автономності освітніх установ може приводити за певних умов до погрози розпаду єдиного державного освітнього простору. Освітній стандарт може виступати

⁷ Коваленко І.І. Вступ до системного аналізу: навч. посіб. / І.І.Коваленко, П.І. Бідюк, О.П. Гожий. - Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. - 148 с.

⁸ Томашенко В. Стандарти ПТО: методологічні та організаційні засади розробки і впровадження / Віталій Томашенко // Професійно-технічна освіта. – 2003. – № 1. – С 21.

не тільки формою зазначених вище протиріч і засобом здійснення принципів державної освітньої політики, але й новим типом проектування освіти, включаючи самопроекування особистістю свого соціального і професійного становлення і розвитку⁹.

Дослідження наукових джерел дозволяє зробити висновок про те, що різні спроби розв'язання проблеми стандартизації професійної освіти на міжнародному рівні не дали позитивних результатів. Незважаючи на вжиті заходи, спрямовані на розробку загальної класифікації європейських стандартів, доведено неможливість реалізації цих досить серйозних задумів і планів.

Водночас слід зауважити, що Європейський центр розвитку професійної освіти (CEDEFOP), що діє в Греції (м. Салоніки), здійснив зіставлення більшості професійних кваліфікацій і профілів країн Європейської Співдружності. Цінну наукову роботу з проблеми стандартів професійної освіти проведено Європейським фондом освіти (м. Турин, Італія).

Дослідники дійшли висновку, що відмінності між двома типами стандартів (освітніми і професійними) все більше нівелюються і розмиваються. Це зумовлюється необхідністю приведення результатів освіти і підготовки у відповідність до вимог трудової сфери. Ось чому будь-який з них може використовуватися як кваліфікаційний стандарт¹⁰.

Аналіз зарубіжної, вітчизняної педагогічної літератури й дисертаційних досліджень дає змогу констатувати, що проблема стандартизації професійної освіти набула особливої актуальності, але не стала предметом системного вивчення й окремого аналізу, який би передбачав цілісну характеристику її теоретико-методологічних засад, історико-соціальних чинників розвитку в умовах ринкової економіки, структури, сутності, змісту, форм та шляхів реалізації нових освітніх тенденцій.

Серед українських дослідників, які безпосередньо займалися дослідженням професійної освіти за рубежом, слід назвати Г.С. Воронку, Т.М. Десятова, А.В. Каплуна, Н.В. Абашкіну, М.П. Лещенко, Л.П. Пуховську та ін.

⁹ Шишов С.Е. Образовательные стандарты и качество образования // С.Е. Шишов / Образовательные стандарты и контроль качества: Сб. науч. тр. – Вологда, 2005. – С. 25-34.

¹⁰ Клепко С.Ф. Філософія освіти в Європейському контексті / Сергій Федорович Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2006. - 328 с.

Дослідження проблеми стандартизації професійної освіти дає можливість розв'язати низку практичних проблем у професійній школі, зокрема, добір змісту, форм і методів навчання з урахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності, результатів наукових досліджень, з метою забезпечення якості освіти. Разом з тим, вивчення зарубіжного досвіду, зокрема таких країн, як Німеччина, Велика Британія і США, дозволяє виявити у ньому здобутки та особливості у змісті та формах організації професійного навчання, з'ясувати основні напрями модернізації¹¹.

Методологічне значення мають сучасні ідеї гуманістичної педагогіки та неперервної освіти, фундаментальні положення вітчизняних і зарубіжних вчених про формування змісту освіти, єдності і цілісності освітнього процесу, його аксіологічної обумовленості: у галузі педагогіки, психології та загальної дидактики (А.М. Алексюк, С.У. Гончаренко, В.І. Журавльов, І.А. Зязюн, В.О. Онищук, П.І. Підкасистий, В.А. Семиченко, Н.Ф. Тализіна, М.Д. Ярмаченко) та педагогіки професійної школи (С.Я. Батищев, В.С. Безрукова, А.П. Беляєва, М.М. Берулава, О.С. Дубинчук, М.І. Махмутов, Н.Г. Ничкало, Р.С. Гуревич), розробки з проблем знання в освіті (В.І. Гінецинський, В.В. Раєвський, І.Я. Лернер, І.П. Підласий), дослідження процесу навчання загальнотехнічних та спеціальних дисциплін, зокрема політехнічного навчання й професійної орієнтації (П.Р. Атутов, В.К. Сидоренко, Д.О. Тхоржевський, Ю.С. Тюнников, Б.О. Федоришин, В.В. Шапкін).

Ключовим питанням у реформуванні професійної освіти є визначення змісту професійного навчання майбутніх фахівців для різних галузей народного господарства. Зміст професійного навчання недоцільно визначати довільно. Потрібно розробити теоретико-методологічний обґрунтований підхід: визначити мету і принципи вибору змісту навчання, врахувати специфіку кожної галузі промислового, сільськогосподарського виробництва і сфери обслуговування та перспективи їх розвитку.

Реформуючи систему професійної освіти згідно з Національною доктриною розвитку освіти, необхідно покласти в основу інтереси і потреби людини, тобто конкретного учня, майбутнього фахівця і, зрештою, сім'ї як осередку держави. Професійна освіта –

¹¹ Томашенко В. Стандарти ПТО: методологічні та організаційні засади розробки і впровадження / Віталій Томашенко // Професійно-технічна освіта. - 2003. - № 1. - С 21-22.

надзвичайно специфічна галузь, в якій перетворення мають відбуватися постійно і послідовно з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу, сучасних і перспективних потреб суспільства.

Державні стандарти освіти є основою оцінки освітнього і освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм здобуття освіти. Йдеться про стандарти у всій системі освіти на всіх освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнях. Провідна мета розробки стандартів полягає у такій організації і регулюванні відносин в діяльності людей у тій чи іншій сфері, яка спрямована на чітке збереження виробництва з очікуваними заданими параметрами, зокрема, такими властивостями і якостями, котрі відповідають вимогам суспільства.

Це потребує здійснення комплексних досліджень трудових процесів і розроблення методології і методики їх класифікації, враховуючи зміни професійно-кваліфікаційної структури робітничих кадрів, що відбуваються під впливом багатьох чинників¹².

Стандартизація у галузі освіти – складна комплексна проблема, що вимагає серйозного концептуального обґрунтування. На перший погляд, будь-яка стандартизація суперечить самій сутності творчої, нестандартної педагогічної діяльності, у зв'язку з чим і поняття стандарт серед педагогів аж ніяк не користується популярністю. Саме це поняття звичайно асоціюється з жорстким адміністративним стилем управління, з канонами і догмами авторитарної педагогіки й іншими настільки ж негативними поняттями і явищами, ними породженими. Існують думки педагогів про те, що стандарт і педагогічна творчість не сумісні, що стандартизація в освіті приведе лише до механічної, формальної процедури оцінки результатів освіти. Сутність проблеми в загальному виглядає так. Для чого треба вводити стандартизацію в багатоаспектну, чуттєву і багато в чому імпровізаційну сферу, як освіта? Який ефект можна і варто очікувати від уведення механізму стандартизації?

¹² Взаємодія ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій : зб. мат., підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проекту "Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні". – К., 2006. – 276 с.

Стандарт (від англ. *standard* – норма, взірець), у широкому значенні – взірець, еталон, модель, що застосовуються як вихідні для зіставлення з ними інших подібних об'єктів¹³.

Стандарт як нормативно-технічний документ встановлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкту стандартизації й затверджується компетентним органом. Стандарт може бути розроблений як на матеріальні речі (продукцію, еталони), також і на норми, правила, вимоги різноманітного характеру¹⁴.

Щодо вітчизняних педагогічних словників, то поняття стандарту освіти тлумачиться як „система основних параметрів, що приймаються за державну норму освіченості, яка відображає соціальний ідеал і враховує можливості реальної особистості й системи освіти по досягненню цього ідеалу. Основними об'єктами стандартизації в освіті є її структура, зміст, обсяг навчального матеріалу і рівень підготовки учнів”¹⁵.

Стандарт – це документ, що встановлює певні норми реалізації освітнього процесу. Аналіз літературних джерел свідчить про багатозначність використання цього поняття внаслідок переносу з технічної сфери у соціальну.

Освітні стандарти ні в якому разі не можна ототожнювати з тими, котрі прийняті в техніці і виробництві вже тому, що технічні стандарти задають максимально досяжний рівень виконавчої діяльності, а освітні – мінімальний, нижче якого освіта, як набута здатність до діяльності, не виявляється. Крім того, для технічних стандартів вже давно існують загальноприйняті поняття, вимірники, процедури контролю й інші елементи апарату їхнього створення.

Освітній стандарт є підставою таких регулювальних механізмів і оцінних технологій як державна атестація й акредитація освітніх установ.

Стандарт виступає як мета, досягнення якої треба прагнути і як результат, що повинний бути зіставлений з метою. Разом з тим стандарт – це ще й могутній засіб підвищення якості предметної діяльності, що приводить до очікуваного результату. Стандартизація не знищує творчий початок у будь-якій цілеспрямованій діяльності,

¹³ Шишов С.Е. Образовательные стандарты и качество образования // С.Е. Шишов / Образовательные стандарты и контроль качества: Сб. науч. тр. – Вологда, 2005. – С. 25.

¹⁴ Шишов С.Е. Образовательные стандарты и качество образования. – С. 25-34.

¹⁵ Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. / С.У. Гончаренко – К.: Либідь. 1997 – С. 198.

вона не зводиться до твердого регламентування й алгоритмізації усього. Стандартизація є лише як засіб організації діяльності. Загалом, стандартизація спрямована на досягнення належного рівня якості в будь-якій сфері людської діяльності.

Аналіз стандарту, з точки зору системного підходу дозволяє визначити його основні ознаки та характеристики:

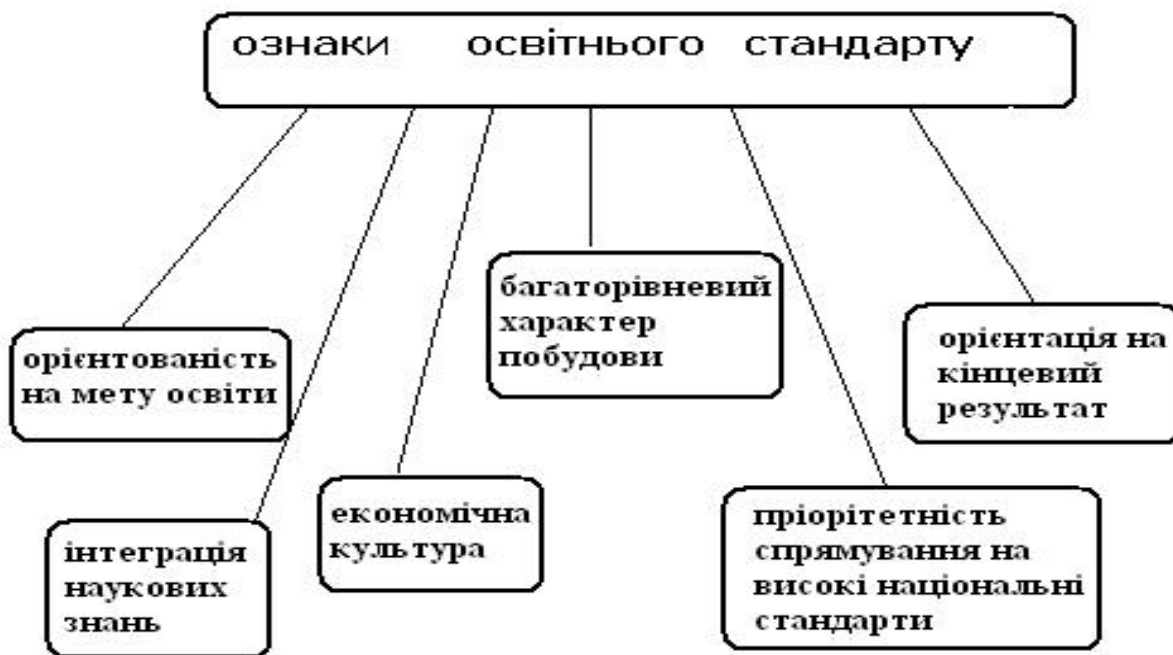

Рис. 1. Система освітнього стандарту характеризується:

- 1) рівнем загальної і професійної культури суспільства;
- 2) формуванням в учнів картини світу, адекватної сучасному рівневі знань і рівневі освітньої програми (ступені навчання);
- 3) інтеграцією особистості в національну і світову культуру;
- 4) формуванням людини і громадянина, інтегрованого в сучасне йому суспільство і націленого на удосконалювання цього суспільства;
- 5) відтворенням і розвитком кадрового потенціалу суспільства.

Функції освітнього стандарту – це способи його впливу на освіту, як на систему, на суб'єкти освітнього процесу, а також інтегративні форми взаємодії "споживачів" освіти. Отже, зазначимо наступні функції освітнього стандарту:

- 1) організаційно-управлінську;

- 2) розвивальну;
- 3) прогностичну;
- 4) наступності;
- 5) конвертувальну.

З погляду системного підходу, освітній стандарт розглядається як об'єкт проектування, що може означати початок нової проектної культури в освіті.

Формалізований підхід до системного проектування освітніх стандартів і освітніх програм, що розроблені у педагогічній науці, дозволяють в єдиному процесі соціально-педагогічного проектування враховувати прийняті критерії якості стандартів і програм, а також ресурсні обмеження, з одного боку, і одержувати задовольняючим цим критеріям і обмеженням, проектні рішення освітніх стандартів і освітніх програм, – з іншої¹⁶.

Один з підходів до стандартизації освіти визначає елементи педагогічної системи, яка поєднує у собі:

- елементи, що формулюють завдання;
- елементи, що описують технологію¹⁷.

Педагогічні технології, що суб'єктивно визначаються формами і методами навчання, особистістю педагога і наявними засобами навчання, загалом не можуть підлягати стандартизації і залишаються на вибір конкретного педагога.

Елементи, що формулюють завдання, містять у собі три компоненти:

- суб'єкт освітнього процесу - власне тих, кого навчають;
- мету навчання (освіти);
- зміст навчання (освіти).

Перший компонент визначає вимоги до вихідної підготовленості учнів (інтелектуальної, моральної, фізичної, соціальної і т.д.), вмотивованість навчання, матеріальне забезпечення тощо

Другий компонент визначає кінцеву мету навчання (освіти) і формулюється у професіограмі – моделі фахівця – суб'єкта навчання, що відповідає пропонованим вимогам, обумовленим, з одного боку, практичним споживачем, з іншого боку – загальною системою неперервної освіти.

¹⁶ Томашенко В. Стандарти ПТО: методологічні та організаційні засади розробки і впровадження / Віталій Томашенко // Професійно-технічна освіта. - 2003. - № 1. - С 21-22.

¹⁷ Шишов С.Е. Образовательные стандарты и качество образования // С.Е. Шишов / Образовательные стандарты и контроль качества: Сб. науч. тр. - Вологда, 2005. - С. 25-34.

Третій компонент – зміст навчання розкривається навчальним планом, що визначає обсяг теоретичних і практичних знань, умінь, співвідношення різних видів занять і задовольняючих вимог, що забезпечують якість освіти.

Стандартизація є ефективним засобом, що стимулює властиві освіті якості: здатність до саморозвитку і самовдосконалення. Зміст освіти, виступаючи оптимальним об'єктом стандартизації, є тим унікальним основним стрижнем, що досить міцно й у той же час досить гнучко поєднує всі рівні системи освіти, визначає їхню послідовність і наступність.

Це дає достатню, на наш погляд, можливість для забезпечення варіативності освіти. Але вона може бути реалізована, як мінімум, при наявності двох умов:

1) за умови, якщо стандарт забезпечить істотне скорочення обсягу обов'язкового змісту освіти;

2) за умови, якщо буде чітко прописана гнучка процедура застосування стандарту для управління і контролю.

Основна проблема сутності освітніх стандартів полягає в наповненні їх конкретним емпіричним матеріалом. При цьому, надзвичайно важливо, по-перше, розглядати їх, одного боку, у взаємозв'язку, з іншого – як погоджену систему за ієрархічними ступенями одного рівня неперервної освіти; по-друге, безумовно, погоджувати освітній стандарт із цілями функціонування і розвитку освітньої системи, обумовленими соціальним замовленням суспільства.

У суспільстві, що формується на досвіді ХХ століття, надзвичайно зростає соціальна і культурна роль освіти, змінюється її місце в суспільстві, по іншому розглядаються функції. Особливо це відноситься до загальної середньої освіти, тому що вона відіграє базову роль у становленні особистості.

Сучасна освіта в Україні традиційно була централізованою. Сучасне її реформування вимагає перегляду підходів до визначення освітніх стандартів. Вони мають відобразити нове бачення суспільного ідеалу освіченості, суспільні вимоги освіти як основи соціокультурного становлення молодої людини, сприяти збереженню єдиного освітнього простору в державі, відігравати стабілізуючу та регламентуючу роль. Реформування системи освіти в Україні потребує підвищеної уваги до проблем стандартизації. Це перехрестя науки й практики, коли неможливо розв'язати завдання

розвитку без зваженого, обґрунтованого наукового підходу, і, в свою чергу, зробити крок у науці без емпіричного матеріалу, практичної апробації нових підходів.

За результатами наукових досліджень Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України визначено провідні концептуальні ідеї безперервної професійної освіти, які є загальними для різних освітніх систем та можуть бути використані для обґрунтування нової стратегії розвитку неперервної професійної освіти в Україні¹⁸.

За напрямом „Удосконалювання змісту і педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу в навчальних закладах профтехосвіти” (науковий керівник – академік Н.Г. Ничкало) досліджувалися проблеми науково-методичного забезпечення реалізації державних стандартів професійної освіти. Значна увага була приділена обґрунтуванню нового змісту загальної середньої освіти для професійно-технічних навчальних закладів, розробці проектів нових навчальних програм, нового покоління підручників і навчальних посібників, російсько-українсько-німецького словника технічних термінів та ін. Конкретизовано цілі розробки стандартів професійної освіти в Україні, теоретично обґрунтовано положення, спрямовані на необхідність концептуального обґрунтування нових підходів до стандартизації, уточнення змісту низки ключових понять («стандарт професійної освіти і навчання», «професійний стандарт», «стандарт професійної підготовки»). Здійснено порівняльний аналіз принципів розробки стандартів, запропонованих експертами Європейського Фонду Освіти, і принципів, запропонованих українськими дослідниками. Сформульовано висновки про доцільність врахування при розробці стандартів світових тенденцій і вітчизняного досвіду, темпів розвитку інформаційно-технічної революції, результатів соціально-економічного прогнозування на загальнодержавному і регіональному рівнях. Доведено недоцільність вилучення зі змісту стандарту профтехосвіти компонентів, пов'язаних зі змістом загальноосвітньої підготовки. Це спричинить значне зниження якості підготовки кваліфікованого фахівця, обмежить його можливості у подальшому продовженні

¹⁸ Взаємодія ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій : зб. мат., підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проекту "Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні". – К., 2006. – 276 с.

професійного навчання. Запропоновано здійснювати розробку стандартів на основі визначення й урахування однакових вимог до змісту загальнодержавного, регіонального компонентів і компоненту навчального закладу профтехосвіти будь-якого профілю. Розроблений тезаурус освітнього стандарту, спрямований на розширення категоріального апарату останнього – необхідної умови для проектування погоджених стандартів і програм, з урахуванням принципу наступності, так само як і регулювання структурно-інституціональної диверсифікованості освітньої системи. Завдяки описові освітніх програм і освітніх стандартів як носіїв взаємодіючих конструкцій освітньої системи, буде (за певних управлінських рішень) прискорюватися перехід до практичної реалізації однієї з нагальних задач сучасної освіти в Україні – створенню освітніх програм з метою збереження і розвитку єдиного державного освітнього простору¹⁹.

Процес стандартизації освітніх систем відбувається через пошук найоптимальніших співвідношень між суспільно обумовленим інваріантним «ядром» (державним компонентом) освіти, який і визначається стандартом, та диференційованими навчальними курсами (регіональним і шкільним компонентами в загальноосвітній школі).

Професійна освіта в Україні стала сферою випереджувального розвитку стандартизації. Це пояснюється низкою причин.

По-перше, загальна середня освіта завжди була більш консервативною (в історико-еволюційному змісті слова). Освітній стандарт, як можливість зафіксувати новий тип системності, цілісності загальної середньої освіти, у взаємодії і наступності всіх її ступенів не могли сформуватися за короткий час.

По-друге, професійна освіта завжди виступає, більш мінливою, гнучкою, динамічною сферою освіти через зв'язок з соціальними й економічними процесами. Її рівні, не тільки недостатньо автономні, але й організаційно роз'єднані. Професійна освіта змушена була прискорено змінюватись за соціально-економічними і політичними реформами, нарощуючи свої адаптивні здібності.

¹⁹ Взаємодія ринку праці та професійно-технічної освіти. Механізми створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з конкретних професій : зб. мат., підгот. у рамках реалізації укр.-нім. проекту "Підтримка реформи професійно-технічної освіти в Україні". - К., 2006. - 276 с.

По-третє, автономність сфер (рівнів) професійної освіти призвела до різноманітних концептуальних підходів у питаннях про модернізацію системи освіти загалом. У вищій школі, що відрізняється великими ступенями академічної волі й автономності, потрібно було менше часу для освоєння нового типу проектування освіти – був затребуваний стандарт зі скороченою кількістю параметрів. У середній професійній освіті, де яскраво виражена технологічність (уніфікованість), були затребувані освітні стандарти зі значною кількістю параметрів²⁰.

У Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні зазначено, що зміст професійно-технічної (професійної) освіти має бути випереджувальним і постійно оновлюватися з урахуванням динамічних змін у галузях економіки, техніці, технологіях, узгоджуватися та взаємопов'язуватися з метою навчання і виховання на всіх рівнях професійної освіти і навчання впродовж життя²¹.

Зміст регламентуватиметься державними стандартами і формуватиметься з урахуванням галузевої та регіональної специфіки на кожному ступені навчання, а також наступності з повною загальною середньою та вищою освітою, варіативності і гнучкості освітньо-професійних програм відповідно до змін на ринку праці та попиту на професії.

Отже, системний підхід до стандартизації безперервної професійної освіти повинен забезпечити наступність освітніх стандартів і програм різних рівнів загальної й професійної освіти, підтримку якості трудових ресурсів на належному рівні.

²⁰ Професиональное образование и обучение в Украине. / 2002. Национальный наблюдательный Центр Украины. Европ. фонд образ. – Киев., 2001. – 40 с

²¹ Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні. Проект. – Академія педагогічних наук України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство праці і соціальної політики України. – 2003. – С. 13.